

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-124>

УДК 336.22-043.86:339.9

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ У ПРАЦЯХ ЗАКОРДОННИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДНИКІВ

FISCAL EFFICIENCY OF THE TAX SYSTEM IN THE WORKS OF FOREIGN AND DOMESTIC RESEARCHERS

Педько Андрій Борисович

кандидат економічних наук, доцент,
Український державний університет науки і технологій
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9941-0518>

Маряниченко Богдан Валерійович

аспірант,
Український державний університет науки і технологій
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0498-906X>

Pedko Andrii, Maryanuchenko Bohdan

Ukrainian State University of Science and Technology

У статті досліджуються наукові праці, в яких розглядається проблематика зниження фіскальної ефективності сучасної системи оподаткування під впливом глобалізації світової економіки. У попередніх авторських публікаціях були визначені чинники суб'єктивного впливу на процеси формування податкової системи у минулому столітті і сформульована гіпотеза про неминуче зниження фіскальної ефективності податкових систем, побудованих на засадах суб'єктивізму. Тому в даній публікації зосереджено увагу на аналізі наукових праць закордонних і вітчизняних дослідників, що висловлювали й обґрунтовували подібні гіпотези. Було встановлено, що переважна більшість існуючих досліджень лише констатують негативний вплив глобалізації світової економіки на ефективність фіскальних механізмів, але натомість не пропонують конкретних механізмів вирішення цієї проблеми. Де-факто розвинені країни світу вже перебувають на порозі фундаментальної зміни податкової моделі, хоча й дотепер світові експерти не сформулювали чіткої візії податкової реформи, націленої на вирішення проблем, спричинених глобалізацією. Першим кроком до реформування існуючої податкової системи в країнах «Великої сімки» і ОЕСР вважається посилення контролю за прозорістю фінансових транзакцій та інтенсифікація обміну фіскальною інформацією між податковими органами різних країн. Авторське дослідження проводилося із залученням низки загальнонаукових і спеціальних методів.

Ключові слова: податкова система, теорії оподаткування, глобалізація економіки, прогресивне оподаткування, пропорційне оподаткування.

The article examines scientific works in which the problem of reducing the fiscal efficiency of the modern taxation system under the influence of the globalization of the world economy is considered. In the author's previous publications, the factors of subjective impact on the processes of formation of the tax system in the last century were determined, and a hypothesis was formulated about the inevitable decrease in the fiscal efficiency of tax systems built on the basis of subjectivism. Therefore, this publication analyzes the scientific works of foreign and domestic researchers who expressed and substantiated similar hypotheses. The article's authors indicate fundamental changes in the world economy that contribute to a decrease in the fiscal efficiency of existing tax systems. Using the example of the movement of tangible and intangible assets between the United States and a country with preferential taxation, the relationship between globalization and the reduction of tax revenues, i.e., the reduction of fiscal efficiency, is illustrated. It was established that the vast majority of existing studies only state the negative impact of the globalization of the world economy on the effectiveness of fiscal mechanisms but instead do not offer specific mechanisms for solving this problem. De facto, the developed countries of the world are already on the threshold of a fundamental change in the tax model, although until now, world experts have not formulated a clear vision of tax reform aimed at solving the problems caused by globalization. The first step towards reforming the existing tax system in the G7 and OECD countries is considered to be strengthening control over the transparency of financial transactions and intensifying the exchange of fiscal information between tax authorities of different

countries. The publication indicates two main directions for further transformation of the tax system, which are the focus of attention of modern experts and the scientific community. The author's research was carried out with the involvement of a number of general scientific and special methods.

Keywords: tax system, theories of taxation, globalization of the economy, progressive taxation, proportional taxation.

Постановка проблеми. У попередніх статтях даного циклу публікацій був проаналізований чинник суб'єктивізму при формуванні деяких механізмів сучасної системи оподаткування. Зрештою, була сформульована наукова гіпотеза про те, що податкові системи, побудовані на суб'єктивних принципах, з часом неминуче знижують свою операційну ефективність, особливо під тиском змін зовнішнього середовища [1; 2]. Отже, вкрай важливо перевірити таку гіпотезу шляхом проведення ретельного аналізу публікацій науковців, які досліджують цю проблематику.

Така перевірка передуватиме етапу практичного розрахунку показників фіскальної ефективності з акцентом на емпіричне обґрунтування цієї тенденції. Результати двох етапів дослідження (теоретичного й практичного) будуть покладені в основу розробки науково обґрунтованих пропозицій з трансформації нинішньої податкової системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив фактору глобалізації на зниження ефективності сучасної податкової системи досліджували у своїх працях цілий ряд зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема Дж. Стіглиць, Дж. Мірліс, Л. Міотті, Ф. Захвальд, Дж. Тобін, П. Кірхгоф, В. Танці, П. Шварц, К. Швабій. Варто зазначити, що багато аспектів цієї проблеми взагалі не розглядалися у вітчизняній науковій літературі, не кажучи вже про наявність якогось її цілісного розуміння.

Формулювання мети статті та постановка завдань. Загальна мета статті полягає у теоретичній перевірці авторської наукової гіпотези про те, що податкові системи, побудовані на суб'єктивних принципах, з часом неминуче знижують свою операційну ефективність, насамперед під тиском змін зовнішнього середовища. Завдання дослідження спрямовані на проведення критичного аналізу праць вчених, які досліджували дану проблему, з метою виявлення конкретних доказів зниження фіскальної ефективності порівняно з початковими результатами впровадження сучасної системи оподаткування у провідних країнах світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-технічний прогрес людства

має всеосяжний, неупинний і дуже динамічний характер. Усі без винятку сфери людської життєдіяльності охоплені швидкими і глобальними змінами. Економіка, як важлива частина суспільного життя, не стоїть осторонь і також зазнає серйозних змін.

Існуючі нині фіскальні механізми, що сформувалися в середині минулого століття, постають перед складними викликами. Говорячи про ідеологічний базис побудови сучасних податкових механізмів слід згадати популярну і донині релятивістську ідеологію, тобто філософський принцип, що визнає пріоритет відносності й недостовірності знання над абсолютністю істини, мінливості й розвитку – над стабільністю, зв'язків об'єктів – над їхніми властивостями.

Як відомо, релятивізм протиставляється об'єктивізму, об'єктивістському світогляду. До речі, американська дослідниця та письменниця Айн Ренд, що доклалася до розвитку теорії об'єктивізму, доволі детально описала у своїх творах процеси проникнення релятивістського світогляду до сфери економічного регулювання США того часу [3]. Під гаслом соціальної рівності запроваджувалися різноманітні пільгові механізми ведення бізнесу, які лише посилювали хаос економічного процесу та спонукали тодішніх підприємців до різноманітних тіньових схем, зокрема поділу великих та середніх корпорацій на умовно непов'язані дрібніші бізнеси, створення офшорних компаній, приховування кінцевих бенефіціарів тощо.

На наш погляд, використання релятивістських принципів побудови фіскальних систем стало одним із факторів, що вплинули на зниження ефективності існуючої податкової системи вже починаючи з кінця минулого століття. Глобалізація світової економіки, що стала мейнстрімом останніх десятиліть, суттєво скоротила можливості проведення фіскальної політики на принципах рівності та прозорості.

Якщо порівнювати характеристики світової економіки в період формування податкової системи (у 50-х – 70-х роках минулого століття) з її характеристиками в умовах сьогодення, то можна виділити багато відмінностей, передусім таких:

– додалися нові і урізноманітнилися існуючі методи ведення бізнесу (інтернет-торгівля, штучний інтелект, фріланс, дистанційна праця та інші);

– відбулася дестафація (скорочення) готівкової грошової маси, кардинально прискорилися грошові платежі на базі електронних розрахунків і блокчейну, з'явилися і поширилися альтернативні платіжні засоби у формі криптовалют;

– збільшилася частка нематеріальних активів та інших товарів, для купівлі/продажу яких не потрібні кордони й транспортні перевезення;

– змінилася структура суб'єктів підприємницької діяльності та їхня роль у генерації ВВП, а саме: різко зросла загальна кількість суб'єктів бізнесу за рахунок малих і середніх бізнесів (МСБ), а великий бізнес багатьох розвинених країн світу став генерувати менші обсяги ВВП порівняно із МСБ;

– збільшився світовий товарообіг та ускладнилася компонентність товарів, що в першу чергу вплинуло на зниження ефективності акцизного оподаткування;

– кратно зросла швидкість оброблення ділової інформації та прийняття управлінських рішень, що, серед іншого, підвищило мобільність руху капіталів.

В цих умовах податкова політика різних країн розвивається двома шляхами. Перший шлях – без якихось істотних змін, тобто в «ручному» режимі (що, зазвичай, негативно впливає на розвиток національного бізнесу). Другий шлях передбачає пошук нових алгоритмів оподаткування. У даному контексті можна зазначити, що Україна обрала перший шлях, тоді як більшість країн Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР, англ. – Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) обрала другий шлях, бодай навіть за рахунок тимчасового зниження фіскальної ефективності. В питанні оподаткування вони не покладаються на «ручну» модель управління, а активізують зусилля з пошуку прийнятних варіантів реформування податкової системи.

Де-факто розвинені країни світу вже перебувають на порозі фундаментальної зміни податкової моделі, хоча й дотепер світові експерти не сформулювали чіткої візії податкової реформи, націленої на вирішення проблем, спричинених глобалізацією. Першим кроком до реформування існуючої податкової системи в країнах «Великої сімки» і ОЕСР вважається посилення контролю за прозорістю

фінансових транзакцій та інтенсифікація обміну фіскальною інформацією між податковими органами різних країн.

Сучасна експертна і наукова думка виділяє два основних напрямки подальшої трансформації податкової системи:

1) розробка і імплементація заходів, що не передбачають зміни структури податкових механізмів;

2) повне перезавантаження фіскальної системи із суттєвими змінами структури податкових механізмів.

Тож приступимо до аналізу наукових концепцій, пов'язаних із вищезазначеними питаннями.

Насамперед згадаємо теорію оптимального оподаткування Дж. Мірліса, – лауреата Нобелівської премії з економіки, що дуже активно використовував математичні методи при аналізі існуючих податкових систем. Важливим науковим доробком цього автора є побудова податкової теорії, заснованої на принципах простоти, ефективності й відносно гнучкого податкового навантаження. За допомогою побудови оптимальної функції графіка податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) він зробив наступні висновки:

– ставка ПДФО не має перевищувати 20%;

– використання прогресивних принципів призводить до втрати логіки як при збільшенні, так і при зменшенні значень функції. В економічному сенсі це пояснюється тим, що прогресивне оподаткування доходів демотивує працівників;

– всупереч поширеній думці, прогресивне оподаткування меншою мірою сприяє перерозподілу національного багатства порівняно із пропорційним (до слова, даний висновок повністю підтверджується результатами проведених нами розрахунків);

– найбільш ефективною, на думку Дж. Мірліса, є комбінація пропорційного оподаткування з відокремленою системою субсидій для малозабезпечених верств населення [4].

Дуже показовою для розуміння позиції Дж. Мірліса є наступна його цитата: «Я очікував строгого аналізу податку на доходи за прогресивними ставками, проведеного утилітарним способом, що б дозволило надати аргументи на користь прогресії. Але цього зроблено не було...» [4, с. 207].

Далі розглянемо внесок у дослідження цієї проблеми відомого італійського економіста Віто Танці (співавтор ефекту Олівера-Танці), який трансформував теорію оптимального

оподаткування у власну теорію глобалізації. Він усвідомлював, що сучасна податкова система вже не відповідає поточним потребам, та стверджував, що на сучасному етапі економічного розвитку фактори виробництва, насамперед капітал, мають велику ліквідність і можливість швидкої трансформації. В. Танці також виділив основних фіскальних «термітів», які підривають принципи сучасної податкової системи: електронні гроші, трасти та хедж-фонди, офшорні зони, електронну комерцію, внутрішньофірмову торгівлю та деякі інші [5].

Крім того, у згаданій вище теорії глобалізації В. Танці запропонував для вирішення певних проблем використовувати «податок Тобіна», розроблений американським економістом Дж. Тобіном для іноземних операцій. Нагадаємо, що ідея Дж. Тобіна полягає в оподаткуванні 0,1–0,25% всіх короткострокових фінансових операцій. Це суттєво обмежило б транскордонні валютні спекуляції, зробивши їх більшу частину нерентабельними.

Якщо ми розглядаємо цю ідею з точки зору функціонування самого податкового механізму, який ґрунтується на двох основних аргументах (прив'язці комерційних операцій до банківських транзакцій та оподаткування обороту), то вона є вельми перспективною при створенні нової концепції оподаткування. Але якщо розглядати цю пропозицію лише як напрямок удосконалення існуючої податкової моделі, то її значення є досить обмеженим і таким, що не може комплексно вирішити наявні проблеми.

Не можна оминати увагою і фундаментальну працю «Зростання Франції: 1950–2030» професорів Паризького університету Луїса Міотті та Фредеріка Захвальда (2004). В цій праці вони дійшли двох важливих висновків:

– економічна модель країн «старої Європи» все менше відповідає реаліям глобалізації світової економіки [6, с. 5];

– обрана ще у 50-х рр. минулого століття модель економічного зростання Франції вичерпала себе, що виражається у збільшенні безробіття, зростанні інфляції, зниженні податкових надходжень тощо [6, с. 13]. До речі, ця теза цілком узгоджується із нашими висновками, зробленими в ході аналізу економічних наслідків запровадження ПДВ у Франції [1].

Видатний німецький економіст Пауль Кірхгоф також підняв питання про неадекватність існуючої моделі оподаткування та необхідність її перегляду. На початку 2000-х років він

розробив концепцію переходу німецької системи оподаткування доходів фізичних осіб на пропорційну систему за ставкою не більше 25%, яка принципово відрізняється від існуючої нині прогресивної системи оподаткування. На думку П. Кірхгофа нинішня податкова система ФРН містить багато елементів, що приховують і заохочують корупцію через велику кількість преференцій. Серед іншого П. Кірхгоф запропонував замінити податок на прибуток податком з обороту з метою створення рівніших умов для функціонування фіскальної системи та боротьби з ухиленням від сплати податків [7]. Кірхгоф був, мабуть, одним із перших дослідників початку XXI століття, який дійшов висновку, що існуюча податкова система не забезпечує рівне і справедливе оподаткування навіть у такій розвиненій країні, як Німеччина.

Цікаво зазначити, що тодішня федеральна канцлерка Німеччини А. Меркель підтримала пропозицію Кірхгофа, але зауважила, що німецькому суспільству спочатку потрібна зміна ментальності [8], оскільки пропозиція Кірхгофа означала перехід від звиклої для Німеччини школи «Політичної економіки» до технократичної школи «Чистої економіки».

У своїй праці «Пропозиції до податкової реформи Німеччини» П. Кірхгоф стверджує, що «...Нинішня податкова система Німеччини страждає від надмірних елементів управління, винятків та привілеїв. Сотні спеціальних елементів в оподаткуванні змушують платника податків повірити в те, що він є привілейованим і це змушує його радіти отриманню таких додаткових привілеїв. Але це задля того, щоб політики отримували оплески за ці подарунки платникам податків та мали надію на отримання ще більше оплесків у майбутньому» [7]. Отже, для нього є очевидним, що прогресивне оподаткування обслуговує політичні інтереси, а не економічні, підтверджуючи тим самим суб'єктивні мотиви, які сприяли впровадженню такого підходу у минулому.

Але слід визнати, що в нинішніх умовах німецькому суспільству бракує достатньої мотивації підтримувати реформи Кірхгофа. Це пов'язано із тим, що попри всі недоліки існуючої податкової системи суспільство не сприймає фундаментальних змін системи, якщо й надалі забезпечується економічний розвиток і високий рівень життя (чого, на жаль, не можна помітити в Україні).

Продовжуючи огляд сучасних наукових публікацій з цієї проблематики, проаналізуємо статтю «Податкова координація може

покращити справедливість та екологічну стійкість світової економіки» співробітників МВФ В. Гаспара, П. Мауро, Ш. Хебуса [9]. Автори статті акцентують на тому, що сучасна податкова система стає менш ефективною через глобалізацію світової економіки. Характерною є наступна сентенція цієї статті: «Технології, глобалізація та глобальне потепління змінили світ, і оподаткування не має відставати. Одним клацанням миші фізичні особи можуть переказувати гроші за кордон, а компанії проводити операції зі своїми філіями в глобальних ланцюжках постачання. Виробництво залежить від нематеріальних технологічних активів, які можуть бути в будь-якій точці світу. Роботодавці та їхні співробітники можуть працювати в різних країнах. В умовах, коли доходи та фактори виробництва стають мобільнішими, а нашій планеті загрожує зміна клімату, країни стикаються з податковими труднощами, які не знають державних кордонів. Широке невдоволення низькими податковими платежами найбільших транснаціональних корпорацій світу (попри річні фактичні прибутки у розмірі 9% світового ВВП) прискорило укладання революційної угоди про модернізацію міжнародної системи, що склалася 100 років тому» [9].

В. Гаспар із співавторами зазначають, що загальна мета їхньої статті полягає не в тому, щоб розробити пропозиції із реформування світової системи оподаткування, а лише щоб закликати до підвищення податкових ставок у країнах з нижчими податковими ставками порівняно з розвиненими країнами, такими як США, Німеччина, та посилити процес обміну інформацією між податковими органами різних країн.

Проте, на нашу думку, перша складова цього посилу є доволі контроверсійною. По-перше, майже всі країни ОЕСР (або навіть не члени цієї організації, такі як Україна), мають подібні ставки оподаткування та подібні механізми оподаткування. По-друге, оскільки фіскальна ефективність відрізняється в різних податкових юрисдикціях, вищі податкові ставки не завжди призводять до більших податкових надходжень. По-третє, для країн, чия економіка тільки починає розвиватися, збільшення податкового тягаря може не відповідати національним інтересам, оскільки воно не стимулює розвиток економіки.

Щодо розвитку процесів обміну податковою інформацією, то вони дійсно сприяють більш прозорому та рівному оподаткуванню.

Безумовно, ідеї співробітників МВФ не можна назвати прийнятними для всіх країн

(особливо тих, що розвиваються), оскільки ця організація обслуговує переважно економічні інтереси країн «Великої сімки». Можна стверджувати, що рекомендації цих авторів спрямовані на те, щоб запобігти переміщенню суб'єктів оподаткування (головним чином великих компаній) до країн із нижчим податковим тягарем, і мають на меті лише протидіяти відтоку капіталу з економічно розвинутих країн до офшорних регіонів або юрисдикцій із нижчими податковими ставками.

Щоб продемонструвати необхідність модернізації світових податкових систем, у наведеній вище цитаті визнається, що «сформовані 100 років тому» податкові механізми, не здатні ефективно та рівноцінно виконувати свої функції. Тому В. Гаспар із співавторами підкреслюють, що рівень оподаткування транснаціональних корпорацій є надто низьким через перенесення доміцилію корпорацій до країн із нижчим рівнем оподаткування. Однак це цілком передбачувана бізнес-практика в рамках існуючої світової податкової системи, яка дає можливість використовувати недосконалість механізмів корпоративного оподаткування.

Для ілюстрації цієї тези наведемо елементарний приклад. Інтелектуальний або матеріальний товар був фактично вироблений у США, потім за допомогою внутрішньофірмової торгівлі експортований за собівартістю до компанії, зареєстрованій у пільговій податковій юрисдикції. Після цього товар імпортується знову в США, але вже за ціною, яка майже дорівнює ціні реалізації кінцевим споживачам. У підсумку корпоративний податок на прибуток на території США буде практично дорівнювати нулю. Якщо транзитна юрисдикція має низькі ставки оподаткування або більш корумповану систему, ще й використовує ПДВ, то обсяг відшкодування при зворотному експорті у США компенсує (часто навіть із маржою), витрати при імпорті товару за ціною, що дорівнює собівартості.

Причому тут варто розуміти один важливий момент. Якщо для фізичних товарів процес реекспорту/реімпорту пов'язаний із певними трансакційними витратами, то для інтелектуальних благ усі перешкоди відсутні. Оскільки ринок нематеріальних активів стрімко розширюється, то податкові органи різних країн фіксують величезні збитки через зменшення надходжень та відтік капіталу.

Нагадаємо, що усі ці механізми ухилення від рівного і справедливого оподаткування були розроблені в рамках правил гри,

встановлених по завершенню Другої світової війни між транснаціональним бізнесом і державами-переможцями. Але нині кардинально змінилися фактори, що впливають на функціонування і розвиток податкової системи. Як неодноразово нами наголошувалося, якщо система побудована на суб'єктивних принципах, то вона може працювати тільки в «ручному», контрольованому режимі, і лише до появи нових факторів впливу [1; 2].

На завершення хотілося б зупинитися на публікації К. Швабія, – одного з небагатьох українських дослідників, які вбачають причини неефективності податкової системи у недосконалості існуючих фіскальних механізмів та певній специфіці української економіки. Під поняттям «специфіка української економіки» розуміється переважання експорту сировини над експортом товарів з високою доданою вартістю, корупція при відшкодуванні ПДВ та виконанні інших податкових процедур, низький рівень податкової моралі тощо.

К. Швабій виступає опонентом механістичного переносу європейської податкової моделі на український ґрунт: «Хаотичні потуги створити податкову систему європейського зразка без урахування особливостей і потреб національної економіки, побудувати надскладні та малоефективні інструменти адміністрування податків, які лише здорожують процес управління та створюють додаткові проблеми платникам податків, завели країну у вкрай складне становище» [10]. Тут варто наголосити на тому, що він дуже чітко визначає стратегічні проблеми вітчизняної податкової системи.

На наш погляд, ціна подальшої гармонізації з податковим правом ЄС (яке на сьогодні вже перебуває на початку фундаментального перегляду) може виявитися зависокою. Цілком реалістичним сценарієм є кінцеве закріплення за Україною статусу аграрного придатку більш розвинених країн, або ж у

ліпшому випадку, – виробничого майданчику транснаціональних корпорацій (на кшталт нинішньої Словаччини). Тому автори дотримуються думки, що в процесі імплементації Україною європейського податкового права нашим урядовцям слід спиратися на досвід Польщі, яка змогла по максимуму відстояти свої національні економічні інтереси в ході приєднання до ЄС.

Цілком справедливим виглядає і наступний висновок професора К. Швабія, яким він фактично підтримав тезу П. Кірхгофа про послаблення фіскальної функції основних податків у країнах ЄС: «...Дослідники відзначають, що фактичні показники податкових надходжень від сплати ПДВ часто бувають навіть більш волатильними, ніж той самий ВВП чи кінцеве споживання. Тому падіння доходів від сплати ПДВ – це лише питання часу» [10].

Висновки. Проведений огляд наукових праць сучасних закордонних і деяких вітчизняних дослідників підтверджує раніше сформульований нами висновок про те, що зниження фіскальної ефективності податкових систем в різних країнах світу спричинене двома групами факторів – об'єктивними і суб'єктивними. До об'єктивних факторів насамперед відноситься глобалізація світової економіки, що породила і примножила різноманітні схеми мінімізації податкового навантаження великими і дуже великими (транснаціональними) корпораціями. До суб'єктивних факторів доречно віднести релятивістські принципи побудови фіскальних систем, які набули особливої популярності у період після Другої світової війни.

Подальші дослідження полягатимуть в емпіричній перевірці цієї гіпотези шляхом розрахунку показників фіскальної ефективності. Результати двох етапів дослідження (теоретичного й практичного) будуть покладені в основу розробки науково обґрунтованих пропозицій з трансформації нинішньої податкової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Педько А. Б., Маряниченко Б. В. Дослідження початкового етапу формування сучасної податкової системи. *Бізнес навігатор*. 2023. № 4. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/3.pdf
2. Педько А. Б., Маряниченко Б. В. Дослідження фінального етапу формування сучасної податкової системи. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-53>
3. Rand, Ayn. *Atlas Shrugged*. 35th anniversary. New York : Dutton, 1992.
4. Mirrlees J. A. *An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation*. URL: <https://www.uib.cat/depart/deaweb/webpersonal/amedeospadaro/workingpapers/bibliosecpub/MirrleesRES1971.pdf>

5. Tanzi V. Globalization, Tax Competition and the Future of Tax Systems. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/1996/141/article-A001-en.xml>
6. Miotti L., Sachwald F. Growth in France: 1950–2030. Paris. 2004. URL: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/sachwaldgb2.pdf>
7. Kirchhof P. Proporsal for a tax reform in Germany. URL: <https://www.ifo.de/DocDL/forum3-05-pro-contra1.pdf>
8. Офіційний сайт *Deutsche Welle*: Податкова реформа у Німеччині розпалює пристрасті. URL: <https://amp.dw.com/ru/налоговая-реформа-в-германии-разжигает-страсти/a-1694274>
9. Gaspar V., Hebous S., Mauro P. Tax Coordination Can Lead to a Fairer, Greener Global Economy. IMFBlog. April 12, 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/04/12/blog041222-sm2022-fm-ch2>
10. Швабій К. Несмішний анекдот про ефективність ПДВ, фіскалізацію та втрачене економічне зростання. *Дзеркало тижня*. 30 вересня, 2020. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/podatкова-sokochavilka.html>
11. Schwarz P. Germany: New attempt to impose radical tax reform. World Socialist Web Site. 20.02.2006. URL: <https://www.wsws.org/en/articles/2006/02/gtax-f20.pdf>
12. Stiglitz J., Winship S. Stiglitz and the progressive Ouroboros. *The Economist*. Apr 11th, 2011. URL: <https://www.economist.com/democracy-in-america/2011/04/11/stiglitz-and-the-progressive-ouroboros>
13. Vermeer T. The Impact of Individual Income Tax Changes on Economic Growth. *Tax Foundation*. June 14, 2022. URL: <https://taxfoundation.org/income-taxes-affect-economy>

REFERENCES:

1. Pedko A. B., Maryanichenko B. V. (2023) Doslidjennya pochatkovogo etpu formuvannya suchasnoi podatkovoi sistemu [Study of the initial stage of the formation of the modern tax system]. *Business navigator*. No. 4. Available at: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/3.pdf
2. Pedko A. B., Maryanichenko B. V. (2023) Doslidjennya finalnogo etapu formuvannya finalnogo etapu formuvannya suchasnoi podatkovoi sistemu [Study of the final stage of the formation of the modern tax system]. *Economy and society*. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-53>
3. Rand, Ayn. Atlas Shrugged. 35th anniversary. New York : Dutton, 1992.
4. Mirrlees J. A. An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation. Available at: <https://www.uib.cat/depart/deaweb/webpersonal/amedeospadaro/workingpapers/bibliosecpub/MirrleesRES1971.pdf>
5. Tanzi V. Globalization, Tax Competition and the Future of Tax Systems. Available at: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/1996/141/article-A001-en.xml>
6. Miotti L., Sachwald F. Growth in France: 1950–2030. Paris. 2004. Available at: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/sachwaldgb2.pdf>
7. Kirchhof P. Proporsal for a tax reform in Germany. Available at: <https://www.ifo.de/DocDL/forum3-05-pro-contra1.pdf>
8. Ofitsiinii sait *Deutsche Welle*: *Podatkova reforma y Nimechchini rozpalje pristrasti sistemu* [Deutsche Welle official website: Tax reform in Germany inflames passions]. Availabe at: <https://amp.dw.com/ru/налоговая-реформа-в-германии-разжигает-страсти/a-1694274>
9. Gaspar V., Hebous S., Mauro P. Tax Coordination Can Lead to a Fairer, Greener Global Economy. IMFBlog. April 12, 2022. Available at: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/04/12/blog041222-sm2022-fm-ch2>
10. Shvabiy K. Nesmishnii anekdot pro efektuvnist PDV, fiskalizatsiyu ta vtrachene ekonomichne zrostannya. [The unfunny anecdote about the effectiveness VAT, fiscalization and lost economic growth]. *Дзеркало тижня*. September 30, 2020. Available at: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/podatкова-sokochavilka.html>
11. Schwarz P. Germany: New attempt to impose radical tax reform. World Socialist Web Site. 20.02.2006.
12. Available at: <https://www.wsws.org/en/articles/2006/02/gtax-f20.pdf>
13. Stiglitz J., Winship S. Stiglitz and the progressive Ouroboros. *The Economist*. Apr 11th, 2011. Available at: <https://www.economist.com/democracy-in-america/2011/04/11/stiglitz-and-the-progressive-ouroboros>
14. Vermeer T. The Impact of Individual Income Tax Changes on Economic Growth. *Tax Foundation*. June 14, 2022. Available at: <https://taxfoundation.org/income-taxes-affect-economy>